

„Hétfőn borsó, de jól megfőzve”

GYŐRI L. JÁNOS: AZ ORSZÁG ISKOLÁJA. A DEBRECENI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM RÖVID TÖRTÉNETE, ILLUSZTRÁLTA OROSZ JUDIT

Kevés olyan iskola dicsekedhet hazánkban akkora a kulturális lábnyommal, mint a Debreceni Református Kollégium. A vele baráti rivalizáló viszonyban álló protestáns iskolák közül is kiemelkedik, még ha Pápához vagy Sárospatakhoz képest az alapítás-ként számontartott 1538-as évszámmal lemaradt egy kissé. Ám némi előnyt szerzett azzal, hogy egy független egyetem is sarjadzott belőle, nem kellett felfüggesztenie működését, így a legrégebben folyamatosan és ugyanazon a helyen működő magyar református oktatási intézmény. Ráadásul Csokonairól, Kölcseyről, Aranyról, Adyról mindenki tudja, hogy itt volt diák. Szabó Lőrinc a *Tücsökzenében*, Móricz a *Légy jó mindhalálig*ban idézte fel gimnáziumi emlékeit. Bár nem diákként, de az iskola elkápráztatta Jókait is, aki gyakran szerepeltette írásaiban a Kollégiumot. Kevésbé közsímet, hogy a második világháború végén Sánta Ferenc és Konrád György is járt ide egy évig.

A hagyományba ágyazottság a Kollégium kötelékébe tartozó oktatási intézményekre komoly felelősséget ró. Az identitás egyik alapköve a több évszázados történelem, melynek jelenkori kutatását a Győri L. János által létrehozott és irányított Református Művelődés- és Iskolatörténeti Kutatóintézet fogja össze. Az intézet és a Tiszántúli Református Egyházkerület Közgyűjteményeinek igazgatójaként tulajdonképpen a kollégiumtörténet megtestesítőjévé vált kutatótanár pályafutását végigkísérte alma materének alapos ismerete. Nem is akármilyen előzményekre építkezett.

A közel fél évezredes iskola történetét bő száz évvel ezelőtt kezdte alapos levéltári kutatásaival közkinccsé tenni Balogh Ferenc teológiai egyháztörténész professzor. Azóta a könyvtári irodalmat az intézmény múltjának összefoglalói is gazdagítják. A szorgalmas gimnáziumi vallástanár, dr. Nagy Sándor az 1930-as években, a Kollégium fennállásának 400. évfordulóján adott ki több kötetet, amelyeket a nagyközönség is forgathatott. A rendszerváltás hajnalán, a 450. évfordulón a Barcza József szerkesztette „nagy sárگا” becenéven emlegetett összefoglaló kötet jelent meg, a 475-iken pedig minden intézmény saját történetét írta meg, jelezve, hogy a Kollégium mint egység elvi fogalomná vált, hiszen a hivatalos jogi keretek nem engedik meg, hogy az oktatás minden szintjét egy adószámmal jelölt intézmény képviselje.

A komoly intézménytörténeti tanulmányok mellett a minél szélesebb körű ismeretterjesztés igényeinek is meg kell felelni. Az iskolások kezébe is képekkel illusztrált, mesésőbb könyveket kell adni, amelyekből az ide járók saját iskolájukat megismerhetik, az érdeklődők pedig kontextusba tudják helyezni az iskolai tanulmányaik során megismert személyeket és eseményeket. Az *Alföld* folyóiratot alapító Kiss Tamás, aki maga is itt tanult az 1930-as években teológiát, a Móra Könyvkiadó Bölcs Bagoly című sorozatában 1986-ban megírta *A bagolyvár és lakói* című könyvet, amelyet évekig nem követett gyerekeknek szóló, mesélő hangvételű kiadvány.

Győri L. János azonban többféle, a változó világ, a gyorsuló információáramlás és az olvasási szokások változásának követésének figyelembevételével készített több

könyvet is, amelyek a folyton megújuló ismeretterjesztést szolgálják. Az 1990-es évek elején a refiseknek írt iskolatörténetet *Kősziklán épült vár* címmel. A 2000-es években a gazdag fényképanyaggal illusztrált *„Egész Magyarországnak és Erdélyiségnek... világszító lámpása”* című könyvvel segítette a Református Gimnáziumban bevezetett kollégiumtörténeti vizsgára való készülést. Szülőként közben felmerült az igény, hogy a legkisebbeknek is kínáljon könnyen érthető, mesébe ágyazott képes kollégiumtörténetet. 2013-ban írt nagyalakú, több egész oldalas színes képpel illusztrált könyvében a rövid szövegegységek és az iskolához kapcsolódó irodalmi idézetek aránya és elrendezése valóban gyönyörködve lapozgatható kiadványt eredményezett. A képeket korábbi tanítványa, Orosz Judit készítette, aki az iskolát belülről ismerve úgy tudta gyerekkönyv-illusztrációkká varázsolni a komoly, sőt néhol komor épületeket vagy személyeket, hogy fel lehet ismerni azok valós kinézetét is – vagy a falakon elhelyezett festményeken, domborműveken ábrázolt arcképüket.

A kolitörvizsga az évek során szelődött, így a gyerekkönyv tapasztalata alapján Győri L. János is egy könnyebben befogadható, változatosabb, színes, de mégsem kicsiknek szánt könyvet tervezett. Az alapinformációk természetesen megmaradtak az évek során, de az újabb kutatási eredmények és az eltelt évtizedek napi változásai is új könyv után kiáltottak. Így született meg első változatában a járvány idején, a bezárás kényszerűsége közepette az alapszöveg, amelyhez most is az azóta világszerte elismert és foglalkoztatott Orosz Judit készített képeket. Az animációs és gyerekkönyves művész az előzőnél többnyire kisebb egységeket tervezett, melyek főleg helyszíneket, épületrészleteket, jelképként is fontos tárgyakat és persze portrékat ábrázolnak. A színes digitális infografikákat idéző stílus egyik jellemző alkotása a 11. fejezet élére került kép, amelyen a központi Ókollégium köré nyilakkal jelölve látjuk az intézmények jelenlegi hálózatát és az épületek apró rajzát.

Az ország iskolája cím az eddigiéknél tömörebb és látszólag merészebb is, de a „Kedves Olvasó”-nak címzett bevezetőben a szerző megindokolja a nem is csak metonimikus kifejezést. A Debreceni Kollégiumot a történelemben és kultúrában betöltött szerepe teszi közös kinccsé. A köztudatban élő nagy nevek mellett kiemelten hivatkozik a *Légy jó mindhalálig* ismeretére, és utal korábbi nagy lélegzetű kiadványokra, melyekkel szemben *„Az ország iskolája* nem kíván részletes iskolatörténetet nyújtani, inkább szélesebb olvasóközönségnek szóló, gazdagon illusztrált olvasókönyv” [7]. Ugyanitt tisztázza a kollégium szó különböző jelentéseit. A neveléstörténeti jelentőségű köznévv és a könyvben a debreceni iskolára használt tulajdonnév mellett a nyilvánosan látogatható múzeumot és Nagykönyvtárat is magába foglaló kétszáz éves épület nemrégben bevezetett – és még a köznapi használatban nem elterjedt – neve, az Ókollégium is feltűnik. Az átgondolt előszó egyértelművé teszi, hogy ez a könyv nem kisgyerekeknek szól, de nem is elsősorban a refiseknek. Széles réteg forgathatja haszonnal. A szövegrészek hossza, a félkövérrel kiemelt kulcsszavak és a lapszélen elhelyezett alcímek könnyen átláthatóvá teszik a 144 oldalas kézikönyvet. Bevezetőként, összefoglalóként, de még szuvenírként is el tudom képzelni.

A szerző alaposágát és az új megközelítésekre törekvést jelzi a 16. századi Debrecen és iskoláját bemutató első fejezet, mely természetföldrajzi, egyháztörténeti, építészeti és egyéb adatokat összefüggésbe hozva helyezi el a Kollégiumot. Provokáció nélkül utal rá, mintha csak átvezetné az utolsó alfejezet témáját a reformáció

kori nyomdától, hogy a mitikussá növelt 1538-as dátum előtt jóval korábban, „már a kései középkorban városi iskola működött” az András-templom szomszédságában [16.]. A könyv eleje, majd néhány későbbi szemelvénye hagyományos bédekkerként is használható, hiszen a Nagytemplom és az Ókollégium környezetének történelmi nevezetességeit is ismerteti, a belső borítón pedig egy várostérképen elhelyezve láthatjuk az említett látnivalókat. A vastag, fényes lapra nyomtatott, tartós használatra tervezett könyvtárgy színes oldalain szépirodalmi szemelvények érzékeltetik a tárgyalt témakörök jelentőségét, illetve utalnak vissza a már esetleg ismert, de nem kollégiumtörténeti érdeklődéssel olvasott művekre.

Elsősorban a Kollégiumról szóló legismertebb regény, a *Légy jó mindhalálig* egy-egy fejezethez tartozó részleteit olvassuk a színes oldalakon fehér betűkkel nyomtatva. A könyv írása ugyanis éppen 2020-ban kezdődött, amikor a kiadásának 100. évfordulója alkalmából Győri L. János minden apró részletre kiterjedően újraolvasta Móricz regényét egy lehetséges, alaposan jegyzetelt új kiadás előkészítéseként. A város-, iskola- és kultúrtörténeti ritkaságnak számító *Légy jó*-változat – tudtommal – nem készült ugyan el, azonban minden lényeges jegyzet bekerült *Az ország iskolájába*. Ráadásul a könyvből irodalomtörténeti adalékként megtudjuk, hogy Móricz „nemcsak saját diákkori emlékeire támaszkodik, hanem felhasználja egykori diáktársai”, sőt a megírás idején frissen érettségizett Szabó Lőrinc élményeit is [80.]. A regénnyel együtt forgatva ahhoz hasonló sajátos időutazást tehetünk, amelyet a *lectori salutem* végén kívánt Győri L. János. Először a líciumfa történetének Nyilas Misi által megismert változatát olvassuk. Később a diákszoba, az étkezés, az udvari csapatjátékok, sőt a 19. század végének jelentős tanáregyéniségei sem csak az utókor leírásában, hanem a személyes élmény átéltségével rajzolódnak ki előttünk. Nem csoda, hogy az egyik legváltozatosabb és leginformatívabb fejezet a Kollégium és a magyar irodalom kapcsolatát bemutató hetedik fejezet lett.

A másodikban arra a kérdésre kapunk választ, hogyan lett a Kollégium az ország iskolája a 17. században. Ide két drámai szemelvény került. Szabó Magda *Kiálts, város!* című drámája mellett egy egészen új színműből is került egy részlet. Győri L. János és unokahúga, Győri Katalin közösen írt darabjából, a *Menekülőkből* olvashatjuk azt a részt, ahol a nyomorúságos, zsúfolt iskolai körülmények között a török elől menekülő nagyváradai diákokat és tanárokat kellene befogadni. A befogadás gazdagító döntésnek bizonyult, ugyanis 1660 után, a két iskola emberi erőforrásaival erősödött meg igazán a Debreceni Kollégium. Természetesen a kollégiumi partikularendszer és a peregrináció fogalmait mellett a kapcsolatrendszert, a kollégiumi diákéletet és a diákegyesületeket leíró fejezetek a jellegzetes latin szókincset is ismertetik, amelyek már Jókai Mórnak is kedvelt eszközei voltak, amikor az *És mégis mozog a föld* elején a debreceni diákélet különlegességeiről mesélt.

A rövid kollégiumtörténet túlmutat az idegenvezetői adathalmazon. Mivel *Az ország iskolája* már Győri L. János negyedik ilyen témájú könyve, a változatosságot tartotta szem előtt. Nemcsak a szerzői megújulás miatt nem akarta ismételni magát, hanem a kutatásai során fellelt összefüggéseket is meg kívánta osztani a laikus olvasókkal. Ennek köszönhetően az új koltörténeti könyv az öregdiákok kedvence is lett, és nem pusztán a márkahűség vagy az iskolához és szeretve tisztelt tanárához fűződő viszonya miatt. A Kollégium 20. századi és rendszerváltás utáni éveit bemutató 10. és 11.

fejezet egyes szereplői még ma is élnek, és évente részt vesznek a diáktalálkozókon. Ami számukra emlék, az az olvasók nagy részének már történelem. Ám *Az ország iskolája* a múlt tényeit is tágabb összefüggésbe helyezi, ráadásul többször utal egyes események kapcsán a Kollégiumhoz fűződő kiadványokra, például Zsoldos János gimnazista naplójára az 1956 őszi hétköznapokról vagy Perjéssy-Horváth Barnabás *Kollégium blues* című regényére az 1980-as évekről.

A könyv egészére jellemző szépirodalmi hivatkozások nem elsősorban az iskola művelődéstörténeti jelentőségét hangsúlyozzák, hanem inkább átengedik a szót a szemléltetés terén az elismert íróknak és költőknek, mindig helyi kontextusba helyezve. A többnyire szegényes diákkoszt leírása például alkalmat ad arra, hogy betekintsünk Nyilas Misi lélekrajzába is. Győri L. János mikroelemzése során leírja a folyamatot, ahogy a regény elbeszélője Misi szemszögéből nézve egyre kevesebb utalást tesz a konviktusban kínált fogásokra, párhuzamosan Misi kétségbeesésével és elszigetelődésével. Még olyan diákszervezetekre is jutott figyelme Móricznak, mint a Kántus. Bár mindenütt előfordul a szépirodalmi szemelvény, a legterjedelmesebb a 7. fejezet lett, mely Szenci Molnár Alberttől és a diákköltészet általános jellemzőitől indulva bemutatja a Lúdas Matyi cselekményének lehetséges forrását, Csokonai kicsapatásának a mai tankönyvekénél hitelesebb történetét, Kölcsey történelemszemléletének alapját, Arany János professzorait, majd Ady és Szabó Lőrinc mellett részletesen ír a *Légy jó mindhaláligról*, amelynek egyik – több kiadásból kihagyott – részletében Misi szobafőnöke előrevetíti a trianoni traumát. És bár nem tartozott a múltban a Kollégiumhoz, a Dóczy Leánynevelő Intézet és Szabó Magda is külön fejezetet kap. Ki emlékszik rá, hogy még a Dóczy neve is előfordul Nyilas Misi regényében?

Egyszerre enciklopédikus és szintetizáló tudásával, több évtizedes kollégiumi és pedagógiai tapasztalatával Győri L. János olvasmányos, széles körű ismereteket nyújtó, szép kivitelű könyvet írt, amely legalább egy évtizedre meghatározza a Kollégium polgárainak identitását. Jó lenne, ha a mostaninál még szélesebb körben is lehetne forgalmazni. A debreceni hagyományok alapját képező Kollégium ugyanis nem elszigetelt zárvány a város közepén, hanem szellemi centrum is. Az ipari fejlesztéseire és felsőoktatására büszke közösségnek a gazdag kulturális háttérét is illik gondoznia. [*Debreceni Református Kollégium Baráti Köre*]

KOVÁCS GERGELY

